

שימו לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

תולדות עם ישראל

לבתי ספר עצמאיים

הוראות

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	–	שאלות תלויות קטע	–	(26×1)	–	26 נקודות
פרק שני	–	שאלות נושאים – סוגיות נבחרות בתולדות עם ישראל	–	(18×3)	–	54 נקודות
פרק שלישי	–	שאלות קצרות על מושגים מתוכנית הלימודים כולה	–	(5×4)	–	20 נקודות

סך הכול 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (26 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 1-2. בשאלה שבחרתם ענו על כל הסעיפים (26 נקודות).

1. פולמוס השמיטה

לפניכם ארבעה קטעים העוסקים בפולמוס השמיטה בשנת תרמ"ט (1889) במושבה עקרון (מזכרת בתיה) בהקשרו ההיסטורי. קראו את הקטעים, וענו על הסעיפים שאחריהם.

קטע א

עוד לפני עליית המייסדים של עקרון לארץ־ישראל, כאשר דנו עם נציג הברון רוטשילד על תנאי עלייתם לארץ־ישראל, מצאו לנכון להדגיש את הדברים האלה: "כאשר נתיישב באחוזה אשר תינתן לנו, אין לפקיד הברון רשות להתערב בעניינינו, אלא בדברים הנוגעים לנושאים שבין אדם לחברו, אבל בדברים שבין אדם למקום, ומצוות מעשיות, אין להם רשות להתערב ולאמר לנו כה תעשו או כה לא תעשו, כי אם ככל אשר יורו לנו הרבנים - כה נעשה ונצליח".

(מעובד על פי א' ארקין, "שמיטת תרמ"ט במזכרת בתיה", בתוך המעיין, כרך כ"ו, גיליון ד, תשמ"ו, עמ' 7)

קטע ב

במכתב ששלח האדון שייד, המפקח מטעם הברון רוטשילד על המושבות הראשונות, הוא מחה על כי מתיישבי עקרון מסרבים לעבוד את האדמה בשנת שמיטה: "יען אתם בני עקרון הינכם עצלים [...] ולכן לא תחפצו לעבוד בשביעית, ותסמכו את טעם עצלותכם בשביעית, לכן החליט הברון רוטשילד כי תחתמו כולכם שכל הנמצא בעקרון שייך לברון, ואתם מוכרחים לעבוד בתור שכירי יום, ואם לא תסכימו לכך, אחריתכם יהיה מר וגרוע, [...] כי נשיב אתכם לרוסיה".

(שם, עמ' 13)

קטע ג

בשנת תרמ"ט, כאשר התנהלה המערכה של פקיד הברון נגד שמירת השמיטה במושבות, חשף העיתונאי והפעיל הציוני נפתלי הרץ אימבר בעיתון "דגל ישורון" שמה שהוצג בוויכוח בנוגע לשמירת השמיטה הוא טעות בסיסית: אין מדובר בוויכוח הלכתי. המערכה היא בין תמיכה בעריצות של פקידות הברון, בתוך כדי ניסיון להחיל כפייה חילונית, לבין תמיכה באיכרים ובחקלאים של עקרון: "נגזר עליהם לסגור את בורות המים על מסגר, ולבלתי תת להם מים לשתות, גם לשלוח בניהם מבית הספר ולבלתי יבקרם הרופא כלל וכלל...".

(מן העיתונות)

קטע ד

בכתבה בעיתון "החבצלת" הופיע תיאור המצב של בני המושבה עקרון כדלהלן (תרמ"ט, גליון מס' 43): "הלא תדעו אחים יקרים כי אחיכם איכרי 'עקרון' נתונים ברעה גדולה, ואסונם גדול מאוד, המה ונשיהם וטפם ובהמותם יחד יגוועו ברעב במלוא מובן המילה. זעקת הרעבון החלה להפיל בהם חללים ויום־יום יובאו חולים רבים מהמושבה לבתי החולים אשר בעירנו (ירושלים). כל לב ישראלי נקרע לגזרים בראותו נהרי נחלי דמי ישראל מוגרים במורד בגלל שמירת הדת וחוקי האמונה על שמירתם שנת השמיטה כפי האיסור אשר יצא מאת גאוני עיר הקודש ירושלים ת"ו...".

(מעובד על פי א' ארקין, "שמיטת תרמ"ט במזכרת בתיה", בתוך המעיין, כרך כ"ו, גיליון ד, תשמ"ו, עמ' 19)

- א. על פי מה שלמדתם, הסבירו שני גורמים למתח שנוצר בין פקידי הברון לבין המתיישבים בתקופת העלייה הראשונה, עוד לפני פרוץ פולמוס השמיטה. (6 נקודות)
- ב. על פי מה שלמדתם, מה היה "פולמוס השמיטה"? ציינו את שמו של אחד מרבני ירושלים שהיה מעורב בפולמוס זה, ושם של רב מחוץ לארץ שתמך בעמדתו. (8 נקודות)
- ג. על פי כל אחד מן הקטעים א-ד, תארו את ההתפתחות של המתח בין פקידי הברון לבין המתיישבים במושבה עקרון, לפני שנת תרמ"ט, ובמהלך שנת תרמ"ט. (12 נקודות)

2. הרפורמה

לפניכם שלושה קטעים העוסקים ברפורמה: קטע א לקוח מתוך מכתב שכתב דוד פרידלנדר, אחד מראשוני הרפורמים, אל ראש הכנסייה בברלין. בקטע זה הוא מסביר מדוע ראה לנכון לייסד את הרפורמה, בנסותו למצוא חן בעיניו של ראש הכנסייה.

קטעים ב ו ג עוסקים במשנתו של הרב הירש במסגרת ניסיונו להיאבק ברפורמה. קראו את שלושת הקטעים, וענו על הסעיפים שאחריהם.

קטע א

לכבוד: הוד מעלתו האדון טלר, ראש הכנסייה (הפרוטסטנטית) בברלין
אדון נכבד מאד, אוהב אדם נערץ,

אנו בנים להורים יהודים וחונכנו על ברכי הדת היהודית. בבית האב קוימו המצוות בקפדנות יתרה. הן הפכו אותנו לזרים במעגל החיים הרגיל; הקפדה על מנהגים חסרי תוכן אלה - שלא היו קשורים לשאר מעשינו - גרמה לנו מבוכה קשה והרגשת אי־נוחות בחברת אנשים בני דת אחרת, אפילו משרתים... הוראותיהן המפורטות של המצוות מהוות מכשול עבור היהודי: מצוות "עשה" גורמות לו אי־נעימות, הפסד זמן וממון, ומצוות "לא־תעשה" מגבילות את פעילותו...

[...] היהודים באירופה סובלים מאפליה קשה: נאסר עליהם להשתלב בענפי תעסוקה רבים ולהיות בעלי קרקעות. ומעל לכל מדכא הבוז שהיהודים סובלים ממנו. ואולם, חייב אני לציין, כי אין אנו יכולים להתעלם מכך שאפליה זו כלפינו אינה רק תוצאה של שנאה דתית נוצרית. ברור הוא כי חלק מן האשמה נעוץ בנו ובדעות הקדומות שלנו - בייחוד אלה הנובעות ממצוות הדת, מהמנהגים שלנו, שהם בחלקם דוחים, וכן ההיבדלות מהחברה כפי שהתורה דורשת מקשה עלינו את ההתקרבות לחברה הסובבת. דברים אלה הביאו אותנו לבדיקה של תורת משה ולהתאמתה למנהגים של ימינו ולרוח זמננו.

(מעובד על פי מכתבו של דוד פרידלנדר, איגרת להוד מעלתו האדון טלר, מהדורה מצולמת של הדפוס הראשון, ברלין, 1799,

בתרגומה של מ' די־נור, ירושלים תשל"ו, עמ' 3-6)

קטע ב

בדברי הפולמוס של הרב הירש עם אנשי הרפורמה כתב הרב הירש: "היהדות איננה דת, בית הכנסת איננו כנסייה, והרב איננו כומר. היהדות איננה אביזר לחיים [...] אי אפשר להגביל את היהדות רק לבית המדרש או לבית מגוריו של היהודי, שכן היהדות מקיפה את כל החיים בכללותם. להיות יהודי הוא ייעוד חיינו - בבית הכנסת ובמטבח, בשדה ובבית המסחר, במשרד ועל דוכן הנואם, כֶּאֱבֹ וְכֶאֱסָ, כֵּן וְכֵבֵן [...] כאדם, כאזרח, במחשבה ובהרגשה [...] היהדות מקיפה את כל אורחות חייו של האדם כולו [...] חיים אשר נישאים בשלמותם על דבר ה' ומושלמים בהתאם לרצון ה' - זוהי יהדות".

במאמרים שונים ביקר הרב הירש את תביעתם של הרפורמים ליהדות שתתאים ל"רוח הזמן": "כלום תפקידה של היהדות ללכת לפי 'רוח הזמן' ולהתאים את עצמה לצורכי הדור? האם אברהם אבינו התאים את עצמו לאנשי דורו כאשר ניתץ את האלילים ואילו הוא נזרק לכבשן האש?".

(מעובד על פי רבי שמשון רפאל הירש - משנתו ושיטתו, בעריכת יונה עמנואל, "פרקים מתוך הביוגרפיה", מרדכי ברויאר, הוצאת פלדהיים,

ירושלים, ניו יורק. תשמ"ט, עמ' 35.

יונה עמנואל, מול תנועת הרפורמה, "לדורו ולדורות", מוסד יצחק ברויאר, ירושלים, תשמ"ט, עמ' 80)

(שימו לב: קטע ג וסעיפי השאלה בעמוד הבא.)

קטע ג

בראשית היהדות נאמר (לאברהם) "לך לך" [...] איך יכולנו להתקיים ואיך נוכל להתקיים - אלמלא ירשנו מאברהם אבינו את אומץ הלב להיות במיעוט! [...] המחאה החריפה ביותר נגד הרעיון של 'יהדות על פי רוח הזמן' היא במצווה הראשונה שנאמרה לאברהם: "לך לך". כלום הייתה הופעתו הראשונה של אברהם מתאימה לרוח הדור? בתוך תוכה של כשדים, בבל, אשור, צידון, מצרים... אכן לשם כך דרוש אומץ לב ואמונה שלמה באמת הפנימית ובהכרת הא-ל שבלב; לשם כך דרושה ההכרה היהודית, "קשיות העורף" היהודית - וזה היה הניסיון הראשון שהוטל על אברהם אבינו.

(מעובד על פי הרב הירש, פירוש לבראשית, י"ב, א')

א. על פי קטע א, הסבירו את דעתו של דוד פרידלנדר על הקשר בין היהדות לאנטישמיות. (6 נקודות)

ב. על פי קטע א, מה הייתה ההצעה של פרידלנדר, שנועדה - לדעתו - להתמודד עם האנטישמיות?
על פי מה שלמדתם, הציגו שלוש דוגמאות לפעולות של הרפורמים שהתאימו להצעתו של פרידלנדר.
(10 נקודות)

ג. על פי קטעים ב-ג, הציגו שניים מרעיונותיו של הרב הירש, שנוסחו במסגרת מאבקו ברפורמה. בתשובתכם הסבירו כיצד כל אחד מן הרעיונות שלו עמד בניגוד לטענותיו של פרידלנדר. (10 נקודות)

פרק שני (54 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 3–6. בכל שאלה ענו על שני סעיפים בלבד (לכל שאלה – 18 נקודות).

3. החסידות

- א.** הסבירו שלושה מעקרונות החסידות. (9 נקודות)
- ב.** תארו את ההשפעה של הבעל שם טוב על דורו בשני תחומים. (9 נקודות)
- ג.** בחרו בשני אדמו"רים חסידיים שפעלו לשיקום עולם החסידות בארצות הברית, ותארו את פעולותיהם. (9 נקודות)

4. יהודי ארצות האסלאם

- א.** תארו את מבנה הקהילה היהודית בארצות צפון אפריקה אז בתימן. בחרו באחד מגדולי ישראל בארצות האסלאם וכתבו שתי פעולות שעשה לחיזוק החיים היהודיים. (9 נקודות)
- ב.** כתבו על שני תחומים שבהם בא לידי ביטוי הקשר של היהודים בארצות צפון אפריקה לארץ-ישראל. (9 נקודות)
- ג.** הסבירו כל אחד משלושת המושגים האלה בהקשרם ההיסטורי: חוקי עומר; חכם באשי; כתר ארם צובא. (9 נקודות)

5. מאורעות תרצ"ו–תרצ"ט

- א.** הציגו שלושה גורמים שהביאו לפרוץ מאורעות תרצ"ו–תרצ"ט. (9 נקודות)
- ב.** במהלך מאורעות תרצ"ו–תרצ"ט התכנסה ועדת פיל. הציגו את מסקנותיה. כתבו תגובה אחת של הערבים ותגובה אחת של היהודים על מסקנות ועדת פיל. (9 נקודות)
- ג.** בעקבות המאורעות פורסם "הספר הלבן" השלישי. הציגו שניים מן הסעיפים שבו, וכתבו את תגובת היהודים על ספר זה. (9 נקודות)

6. יחסים בין מדינת ישראל למדינות ערב

- א.** תארו את השתלשלות האירועים שהובילו למבצע קדש והתרחשו בחודשים שקדמו לו. בתשובתכם התייחסו גם למעורבות של מדינות שאינן במזרח התיכון. הציגו שתיים מתוצאותיו של מבצע קדש. (9 נקודות)
- ב.** כתבו מה אפיין את תקופת ההמתנה שקדמה למלחמת ששת הימים. הציגו שתי תוצאות מתחומים שונים של מלחמת ששת הימים. (9 נקודות)
- ג.** הסכסוך בין ישראל למדינות ערב בא לידי ביטוי גם בלחימה בין הצבאות של המדינות וגם בדרכים אחרות. הציגו שתיים מן הדרכים האחרות. (9 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

ענו על ארבע מן השאלות 7–12 (לכל שאלה – 5 נקודות).

7. ציינו מי הקים את תנועת המוסר, והציגו שתיים מפעולותיו.

8. כתבו מהו חוק הקפיטולציות, וכיצד הוא שיפר את מצבם של היהודים באימפריה העות'מאנית.

9. כתבו מה היו אירועי ליל הבדולח, וכיצד תירצו הנאצים את פרוץ האירועים האלה.

10. הציגו שתי פעולות של החזון איש למען היהדות החרדית בארץ-ישראל.

11. ציינו שתי מדינות שיהודים עלו מהן עם קום מדינת ישראל.

כתבו על שני קשיים של העולים בתקופה זו.

12. הציגו מה היה משפט אייכמן.

כתבו מה הייתה ההשפעה של המשפט על החברה הישראלית.

בהצלחה!